

Rozptýlená zeleň v poľnohospodárskej krajine a pozemkovoprávne vzťahy

Rozptýlená zeleň je termín (Antoš, 1975), ktorý sa používa predovšetkým pre voľne rastúce alebo zámerne vysádzané druhy domácich i zdomácnených lesných, okrasných alebo aj ovocných drevín. Sú to stromy a kry rastúce jednotlivito alebo v skupinách, stromoradiach, brehových porastoch či v maloplošných účelových výsadbách, mimo súvislých lesných porastov.

Krajinná zeleň je pojem rozšírený oproti predchádzajúcej charakteristike o rozsiahlejšie a zložitejšie výsadby, ako sú napr. historické parky, sadovnícke úpravy verejných rekreačných plôch a podobne.

Súčasný stav rozptýlenej zelene v poľnohospodárskej krajine je úzko spätý s historickým vývojom problematiky pozemkového usporiadania. Naše súčasné pozemkové usporiadanie je výsledkom dlhodobého a zložitého spoločenského vývoja. V oblasti pozemkových vzťahov nemáme ucelený jednotný prístup, jednotlivé pozemkovoprávne ustanovizne vznikli v rôznych historických obdobiach. Rozoznávame niekoľko vývojových etáp.

Obdobie rozpadu feudalizmu a osvietenských reforiem u nás je príliš široké, preto sa zameriame len na fakty, dôležité z nášho aspektu. Urbárska regulácia Márie Terézie bola zložitá celouhorská akcia, jej právnu stránku vyjadrovali viaceré kráľovské nariadenia, konkrétne napr. Urbársky edikt z 23. januára 1767. V jadre vymedzuje vzájomné práva a povinnosti medzi poddanými a zemepánmi. Z nášho hľadiska najvýznamnejšie miesto v nej zaujíma ustanovenie o sedliackej usadlosti a súpis majetkovej podstaty, t. j. poddanskej pôdy. Tento súpis bol smerodajný pre celé ďalšie desaťročia, dokonca ešte i v druhej polovici 19. storočia pri všetkých urbárskych sporoch medzi zemepánmi a bývalými poddanými. Tereziánska urbárska reforma však neodstránila všetky nedostatky, preto Jozef II. pokračoval v reformách svojej matky. 22. augusta 1785 vydal patent o zrušení nevoľníctva v Uhorsku, ktorý obsahoval dôležité ustanovenia o dedení sedliackej usadlosti i daňovom systéme.

Z hľadiska zmeny pozemkových pomerov bola dôležitá pozemková reforma na začiatku existencie ČSR. Jej význam spočíva najmä v súbore zákonov z roku 1919 a 1920, a to záborového a prídelového, ako aj

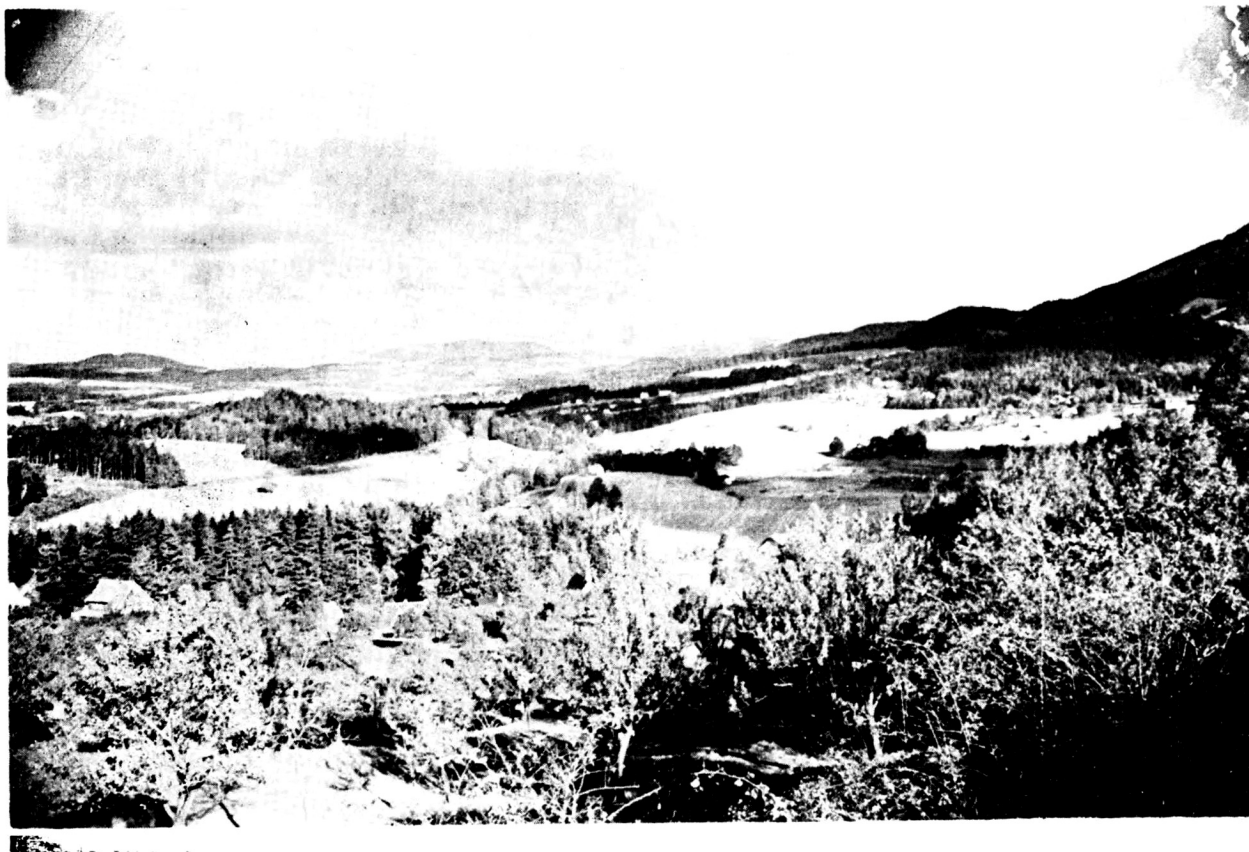
v uskutočnení pozemkovej reformy v začiatkoch predmníchovskej republiky. Pozemková reforma prvej republiky, resp. I. pozemková reforma, je súbor postupne vydávaných zákonov, ktoré nedali pôdu roľníkom, ani nerozdobili cirkevné latifundie. Okrem starých veľkostatkov vznikli nové.

II. pozemková reforma prebiehala v r. 1945—1948 v troch etapách:

- konfiškácia a rozdelenie nepriateľského a zradcovského poľnohospodárskeho majetku,
- revízia I. pozemkovej reformy,
- vlastná pozemková reforma.

V tretej etape bol r. 1947 vyhlásený tzv. Hradecký program (program poľnohospodárskej politiky čs. vlády Národného frontu), obsahujúci požiadavky najmä stredného roľníka. Maximálna hranica pôdnej držby bola stanovená na 50 hektárov. Touto pozemkovou reformou sa upevnilo postavenie stredného roľníka. Malovýrobné hospodárstvo sa stalo popri štátnych statkoch prevládajúcim sektorom v poľnohospodárstve. Vývoj však pokračoval iným smerom, k ďalšiemu zospoločenštiu výroby.

Túto otázku riešia už iné právne predpisy o hospodársko-technických úpravách pozemkov (HTÚP). Zákon č. 47/1948 Zb. „o niektorých HTÚP“ (scelovací zákon) patril do skupiny tzv. predfebruárových zákonov. Spôsob vykonávania pozemkových úprav sa musel preto prispôsobiť neskôr vydaným smerniciam. Z týchto dôvodov bol starý scelovací zákon nahradený vládnyim nariadením č. 27/1955 Zb. „o opatreniach v odbore HTÚP“ vykonávacou vyhláškou č. 212/1955 Ú. v., ktorú neskôr nahradila vyhláška č. 27/1958 Ú. v. Pozemkové úpravy definuje nové vládne na-

riadenie ako vytvorenie podmienok na zavedenie socialistickej veľkovýroby.

Oba právne predpisy riešia majetkové a užívacie vzťahy spolu s technickoorganizačnými opatreniami pri projektovaní a hospodárskotechnických úpravách pozemkov. Tvorby a ochrany krajiny sa dotýka len § 24 vyhl. odst. 1, písm. a) v tom, že sa nemajú narušiť existujúce melioračné zariadenia a zhoršovať pôdne pomery z hľadiska jej ochrany. Ostatné opatrenia sledujú zvyšovanie intenzity hospodárskych, výrobných a prevádzkových podmienok socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby.

Nedostatočne vymedzená metodika viedla k porušovaniu zásad harmonicky ladených záujmov poľnohospodárskej výroby a ekológie. Preto vydalo MPVŽ SSR pokyn č. 11 251/1977-PV „pre prípravu a schvaľovanie projektov pozemkových úprav z hľadiska ich vplyvu na krajinné prostredie“. Projektantom pozemkových úprav sa v ňom ukladá zamedziť účinkom veternej erózie zakladaním komplexov ochranných pásov krovinej alebo stromovej zelene a prevedením novozaložených stromových (lesných) ochranných

pásov do lesného fondu. Ďalej požaduje uchovať lokality trvalých trávnych porastov, trvalej rozptýlenej zelene a vodných plôch. Rozptýlenú trvalú zeleň možno zlikvidovať len v rozsahu vyplývajúcom z jej schválenej kategorizácie, ktorú navrhuje projektová organizácia v zmysle „Pokynov“.

Pozemkové úpravy v období socializácie nášho poľnohospodárstva prebiehali v dvoch etapách. Prvú etapu usmerňovali Hospodársko-technické úpravy pozemkov (HTÚP). Predstavujú scelenie nesúvislých a rozptýlených poľnohospodárskych pozemkov a s nimi súvisiace terénne, vodohospodárske a iné opatrenia na zvýšenie úrodnosti pôdy a zlepšenie hospodárenia na nej.

Druhú etapu usmerňovali Súhrnné projekty pozemkových úprav (SPPÚ). Tieto už riešia účelnejšie a plné využitie pôdneho fondu, jeho veľkovýrobné usporiadanie do optimálnych pôdnych celkov a s tým spojené úpravy v oblasti meliorácií, rekultivácií, vodohospodárskych úprav a pod. Realizáciu SPPÚ usmerňovali Pokyny MPVŽ SSR č. 12 064/1977-OR „pre prípravu a prerokovanie SPPÚ a programov rozvoja poľno-

hospodárskej výroby na podporu koncentrácie a špecializácie“ a Pokyny MPVŽ SSR č. 7 019/1979-OR „k metodike spracovania SPPÚ“. V r. 1985 vydal Ústav pre vedeckú sústavu hospodárenia v Bratislave „Odbornú pomôcku k postupu vypracovania SPPÚ“, kde sa už kladie dôraz na ochranu a tvorbu zelene v poľnohospodárskej krajine a stanovujú zásady projektovania zelene podľa jej základnej funkcie.

V súvislosti so súčasnými celospoločenskými zmenami u nás sa v pripravovanom zákone o úprave vlastníckych pomerov rieši aj nová koncepcia SPPÚ. Zastavenie úbytku rozptýlenej zelene v poľnohospodárskej krajine a jej ochranu zabezpečuje vyhláška MK SSR 149/1980 Zb., ktorou sa stanovujú podrobnosti „o ochrane stromov rastúcich mimo lesa, o postupe pri výnimočnom povolení ich výrubu a o spôsobe využitia drevnej hmoty z týchto stromov“ a Pokyny MK SSR číslo 1872/1983 — 32 na vykonávanie tejto vyhlášky. Stromy — solitéry alebo skupiny stromov, ktoré vyhovujú požadovaným kritériám pre vyhlásenie CHPV a CHPP, môžu byť chránené podľa zákona SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody.

Stimulom pre výsadbu nových ochranných lesných pásov, najmä v bývalom Západoslovenskom kraji, ktorej sme boli svedkami v polovici osemdesiatych rokov, bola „Súhrnná koncepcia starostlivosti o životné prostredie v SSR pre obdobie 7. 5RP, s výhľadom do roku 2000“. Schválila ju vláda SSR uznesením č. 100 z 31. 3. 1982. V „Opatreniach na zabezpečenie koncepcie...“ sa venuje pozornosť ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu a protieróznej ochrane biologickým spôsobom (vysádzaním ochranných lesných pásov). Projektová príprava vychádzala predovšetkým zo súhrnných projektov pozemkových úprav. Výsadby ako protierózne opatrenia patrili do kategórie neinvestičného zúrodňovania pôdy, a teda sa mohli zaradiť medzi akcie subvencované štátom. Otázka vyňatia zabranej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu zostala nevyriešená. Zákon č. 124/76 Zb. „o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu“ to prakticky vylučuje.

Problematika výsadby ochranných lesných pásov nie je nová. Už v päťdesiatych rokoch sa uskutočňovali podobné, podľa vzoru z juhovýchodných stepí. Časť porastov, najmä v južných okresoch Slovenska, zostala zachovaná. Vykonávali sa bez projektov, len na základe praktických skúseností agronómov poľnohospodárskych podnikov. Vysádzali sa prevažne mäkké listnáče (tzv. kanadské topole). Výsadbou monokultúr (tzv. lignikultúr, t. j. porastov, ktorých prvou funkciou je produkcia drevenej hmoty) — stanovištne cudzích drevín, sa napáchalo veľa škody na kolorite našej poľnohospodárskej krajiny.

Keď chceme úplne pochopiť súčasný stav našej poľnohospodárskej krajiny i rozptýlenej zelene v jej

treba nevyhnutne nazerať na túto problematiku v historickom kontexte niekoľkých storočí. Naša dnešná poľnohospodárska krajina je výsledkom dlhodobého vývoja pozemkovoprávných vzťahov i legislatívnych opatrení v oblasti ochrany a tvorby krajiny. Na základe vývoja našej spoločnosti môžeme predpokladať, že v najbližšom období nastanú ďalšie zmeny pozemkovoprávných aj vlastníckych vzťahov. Žiadalo by sa, aby na tieto zmeny reagovala i legislatíva v oblasti ochrany a tvorby krajiny, pretože len včasnými odbornými legislatívnymi opatreniami môžeme predísť ďalším chybám, akých sme sa dopustili v minulosti.

Literatúra

- Antoš, J., 1975: Zeleň — významný prvek životného prostredia. Život. Prostr., 2, p. 77—79.
- Brzobohatý, A., 1988: Tvorba ekologickej stability v území z hľadiska súčasnej právnej úpravy. Zb. referátov z celoštátnej konferencie Vegetačné úpravy poľnohospodárskej krajiny, 25.—27. 5. 1988, Bojnice, p. 40—43.
- Fábry, V., 1958: Zemědělsko-družstevní právo. Academia, Praha, p. 565.
- Fábry, V., 1967: Základní otázky československého pozemkového práva. Academia, Praha, p. 525.
- Odborná pomôcka k postupu vypracovania SPPÚ. Ústav pre vedeckú sústavu hospodárenia, Bratislava, 1985, p. 30.
- Pokyny MPVŽ SSR č. 11 251/1977 — PV „pre prípravu a schvaľovanie projektov pozemkových úprav z hľadiska ich vplyvu na krajinné prostredie“. Vestník MPVŽ SSR č. 1/1978, por. č. 1.
- Pokyny MPVŽ SSR č. 7 019/1979 — OR „k metodike spracovania súhrnných projektov pozemkových úprav“. Vestník MPVŽ SSR č. 17/1979, por. č. 33.
- Pokyny MK SSR č. 1872/1983 — 32 na vykonávanie vyhlášky č. 149/1980 Zb.
- Pokyny MPVŽ SSR č. 12 064/1977 — OR „pre prípravu a prerokovanie projektov súhrnných pozemkových úprav a kompletných projektov rozvoja poľnohospodárskej výroby na podporu koncentrácie a špecializácie“. Vestník MPVŽ SSR č. 1/1978, por. č. 2.
- Program výsadiel vetrolamov v Zsl. kraji. KPS Bratislava, 1985, p. 5.
- Program protieróznych opatrení — budovanie vetrolamov a účelovej zelene v Zsl. kraji v 8. 5RP. KPS Bratislava, p. 8.
- Rebro, K., 1959: Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. Bratislava, p. 666.
- Súhrnná koncepcia starostlivosti o životné prostredie v SSR na obdobie 7. 5RP s výhľadom do roku 2000. MVT SSR, 1982, p. 167.
- Štefanovič, M., 1971: Pozemkové právo. Príroda Bratislava.
- Vládne nariadenie č. 47/1955 Zb. „o opatreniach v odbore hospodársko-technických úprav pozemkov“. Zbierka zákonov č. 26/1955.
- Vyhláška MK SSR č. 149/1980 Zb., ktorou sa stanovujú podrobnosti „o ochrane stromov rastúcich mimo lesa a postupe pri výnimočnom schvaľovaní ich výrubu a o spôsobe využitia drevnej hmoty z týchto stromov“. Zbierka zákonov SSR č. 37/1980.